

УДК 338.48.:334.02

Білецька І.М.

кандидат економічних наук,
завідувач кафедри міжнародної економіки, маркетингу і менеджменту
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено та графічно зображено концептуалізацію сутності поняття «інноваційний розвиток підприємства». Розглянуто засади формування інноваційної системи підприємства як важливої умови підвищення його конкурентоспроможності та створення інноваційної бази для довгострокового стійкого зростання підприємства та економіки. Окреслено переваги застосування системного підходу до інноваційного розвитку підприємств. Охарактеризовано три основні підходи до розуміння поняття інноваційної системи підприємства. Структуровано основні елементи, складники системи інноваційного розвитку туристичного підприємства.

Ключові слова: інноваційна система, механізм, розвиток, туристичне підприємство, конкурентоспроможність.

Исследована и графически изображена концептуализация сущности понятия «инновационное развитие предприятия». Рассмотрены основы формирования инновационной системы предприятия как важного условия повышения его конкурентоспособности и создания инновационной базы для долгосрочного устойчивого роста предприятия и экономики. Определены преимущества применения системного подхода к инновационному развитию предприятий. Охарактеризованы три основных подхода к пониманию понятия инновационной системы предприятия. Структурированы основные элементы, составляющие системы инновационного развития туристического предприятия.

Ключевые слова: инновационная система, механизм, развитие, туристическое предприятие, конкурентоспособность.

The conceptualization of the essence of the notion “innovative development of an enterprise” is investigated and graphically depicted. Foundations of the formation of the innovation system of the enterprise are considered as an important condition for increasing its competitiveness and creating an innovation basis for long-term sustainable growth of the enterprise and the economy. advantages of applying a systematic approach to the innovative development of enterprises are determined. Three main approaches to the understanding of the concept of “enterprise innovation system” are characterized. The main elements that make up the system of innovation development of a tourist enterprise are structured.

Keywords: innovation system, mechanism, development, tourism enterprise, competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Безперервні зміни та оновлення параметрів інституційно-економічного середовища, невпинний розвиток науково-технічного прогресу, лібералізація економічних відносин та загострення конкурентної боротьби на споживчих ринках вимагають від туристичних підприємств постійних та систематичних нововведень. Підприємства, на яких функціонує налагоджена система інноваційного розвитку, мають не лише сприятливі передумови для отримання вищої норми прибутку за рахунок

максимізації цін на спектр надаваних туристичних послуг, а й можливості для формування превентивних механізмів захисту своїх економічних інтересів, побудови ефективної системи протидії дестабілізуючому впливу ймовірних ризиків і загроз, збільшення частки на цільовому сегменті туристичного ринку та зменшення залежності від параметрів зміни кон'юнктури останнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідженню понять «розвиток» та «інноваційний розвиток підпри-

емства» присвятили свої праці С. Ілляшенко, П. Єгоров, О. Шакура, В. Стадник, М. Йохн, І. Павленко. Особливості формування системи та її базових концептів розглянуто у працях О. Шарапова, В. Дербенцева, Д. Семенова. Питання функціонування системи інноваційного розвитку туристичних підприємств зустрічається у роботах В. Острейковського, А. Катренка, Дж. Кліра. За результатами аналізу публікацій, присвячених проблемам формування системи інноваційного розвитку підприємств на мега- та мезорівні, варто відзначити роботи таких науковців, як Б. Лундвала, Р. Нельсона, К. Фримена, П. Кука, В. Гринева, М. Єрмошенко, С. Єрохіна, Л. Федулової. Проте розбудова локальних, на рівні туристичного підприємства, є проблематикою малодослідженою.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Головною метою цієї роботи є дослідження концептуальних засад формування системи інноваційного розвитку туристичних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Успішне, ефективне функціонування та розвиток сучасних туристичних підприємств значною мірою залежать від системності та ефективності впровадження інновацій та здійснення інноваційної діяльності. Окрема концептуалізація як основа функціонування інноваційної системи в контексті інноваційної діяльності потребує дослідження поняття «розвиток» та «інноваційний розвиток». Порівняльний аналіз наукових підходів до поняття «розвиток» та «інноваційний розвиток підприємства» дає можливість окреслити основні засади, особливості, що характеризують цей процес. Так, С. Ілляшенко [3, с. 23] визначає інноваційний розвиток підприємств як процес господарювання, пов'язаний із пошуком нових способів та сфер використання інноваційного потенціалу підприємства, та пов'язує його з модифікацією наявних та пошуком нових ринків збуту. На противагу йому П. Єгоров та О. Шакура [2, с. 16] визначають інноваційний розвиток підприємства як процес збалансованого вдосконалення різних сфер діяльності підприємств за рахунок упровадження інновацій у всіх його організаційних виробничо-управлінських процесах, що, своєю чергою, призводить до зростання фінансової стійкості, ліквідності, конкурентоспроможності підприємства.

Зауважимо, що кожне із зазначених визначень є вагомим та цінним у загальній концепції

розуміння інноваційного розвитку як процесу, як явища, як джерела перетворень і змін та як результату, проте не є достатнім для повного, всебічного розуміння інноваційного розвитку. Узагальнюючи, зазначимо, що інноваційний розвиток підприємства є основою інноваційних зрушень, вектором, напрямом динамічного руху та результатом фінансово-господарської, операційної, виробничої діяльності підприємства (рис. 1).

Окрім традиційних наукових концептів, що характеризують інноваційний розвиток як основу формування конкурентоспроможності, як процес інноваційних перетворень, як спосіб економічного зростання, як пошук нових способів реалізації інноваційного потенціалу та як розвиток підприємства, джерелом якого є інновації, на нашу думку, в умовах сучасних ринкових трансформацій інноваційний розвиток має певні особливості.

Так, інноваційний розвиток є основою інноваційних зрушень унаслідок того, що наявний на підприємстві інноваційний потенціал формує базис, на якому здійснюються інновації, а наявність ресурсів (інтелектуальних, кадрових, техніко-технологічних фінансових, інформаційних) характеризує міцність цього базису інноваційного потенціалу.

Основою формування системи інноваційного розвитку туристичних підприємств є застосування системного підходу та розкриття цілісності об'єкта дослідження та пізнання з виявленням різноманітних взаємозв'язків та їх поєднанням [6, с. 27]. Більш узагальнене визначення характеризує систему як комплекс взаємопов'язаних елементів, що утворюють цілісність [4, с. 31]. Досліджуючи системи та їх формування, науковцями визначаються такі їхні базові концепти, як вхід та вихід системи, елементи, їх взаємозв'язок, ієрархія системи, її зв'язок із зовнішнім середовищем, підсистеми, форми, функції та мета системи [10, с. 16–18]. Велике значення мають зв'язки, що визначають стан та структуру об'єкта та перетворюють систему з простого набору компонентів на цілісну [10, с. 17]. Узагальнюючи наукові концепти, зазначимо, що основними перевагами застосування системного підходу до інноваційного розвитку підприємств є можливість систематизації елементів системи та складних явищ і процесів, здійснення їх аналізу та синтезу, що дає можливість визначити та розбудувати нову архітектуру інноваційних систем у сфері туризму, ви-

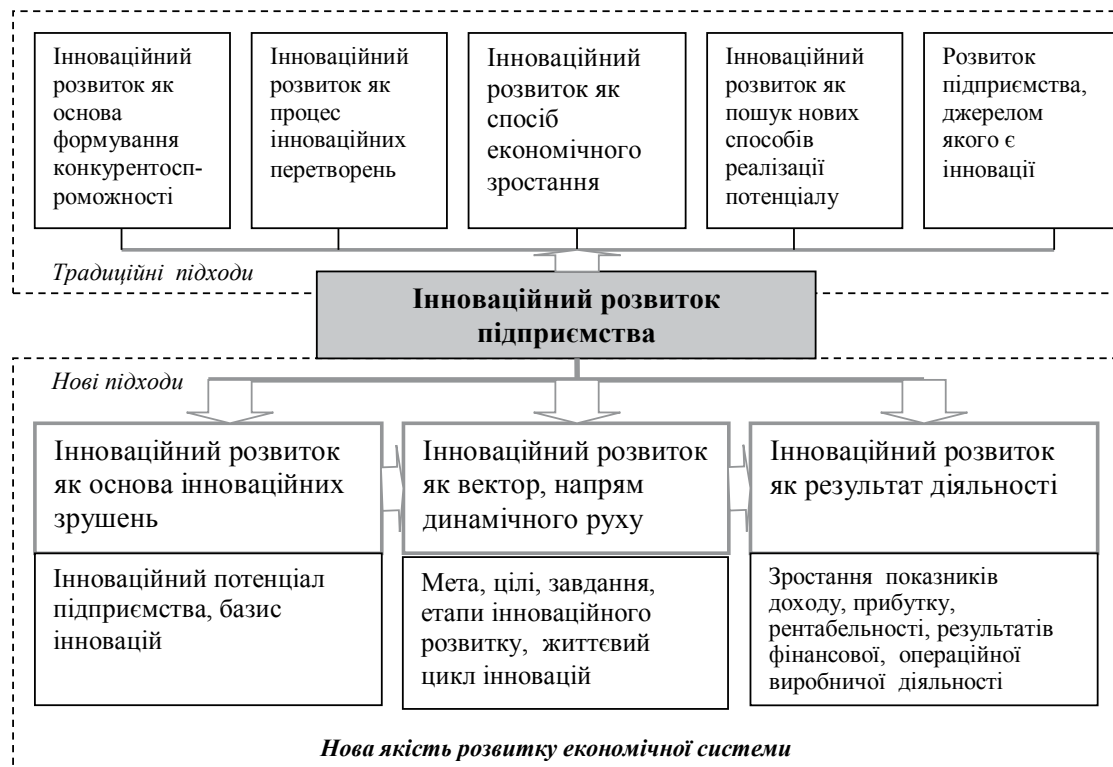

Рис. 1. Концептуалізація сутності поняття «інноваційний розвиток підприємства»

значити засади, особливості, закономірності їх формування та розвитку.

Питання функціонування інноваційних систем на мегарівні як Національних інноваційних систем (НІС) та мезорівні регіональних інноваційних систем глибоко досліджувалися у працях Б. Лундвала, Р. Нельсона, К. Фримена, П. Кука, В. Гринева, М. Єрмошенко, С. Єрохіна, Л. Федулової та інших зарубіжних та вітчизняних науковців, проте розбудова та функціонування локальних, на рівні підприємства, інноваційних систем є проблематикою малодослідженою. Самостійна інноваційна система підприємства як механізм саморозвитку розглядається у праці І. Топух, при цьому автор наголошує, що поява такої системи є підсумковим результатом розвитку нових технологій, а основними функціями є безперервне зародження та реалізація базових інновацій [8].

Формування інноваційної системи підприємства розглядається як важлива умова підвищення конкурентоспроможності підприємства та створення інноваційної бази для довгострокового стійкого зростання підприємства та економіки. У сучасній науці найбільш поширеними є три основні підходи до розуміння поняття «інноваційна система підприємства»: цільовий, процесний та ресурсно-інформаційний. Відповідно

до цільового підходу, основною метою функціонування інноваційної системи підприємства є посилення ринкових позицій та зростання конкурентоспроможності. Ресурсно-інформаційний підхід акцентований на важливості ресурсів та інформації підприємства, що використовуються для вироблення інноваційної продукції як основних чинників його ефективного інноваційного розвитку. Процесний підхід зосереджений на формуванні та функціонуванні самого інноваційного процесу та суб'єктів цього процесу та їх ефективної взаємодії [5, с. 80, 84]. У працях Л. Федулової з дослідження концептуальних засад формування інноваційної системи підприємств інноваційну систему досліджують як частину організаційної системи підприємства, що забезпечують його інноваційну діяльність, та як сукупність цілей, завдань, принципів, структур, методів та інструментів управління для забезпечення здійснення інноваційної діяльності та її подальшої успішної комерціалізації з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємства [9, с. 196]. Водночас частина науковців сьогодні акцентує увагу на особливостях сучасного техніко-технологічного розвитку світової, європейської економіки, за якого на зміну закритим лінійним моделям технологічних ланцюжків на підприємствах прийшли нелінійні

інноваційні інтегровані моделі, що мають нові ознаки застосування процесів кооперації, взаємодії, створення тісних ланцюгів виробничої, інноваційної діяльності між різними суб'єктами підприємництва, і, таким чином, відбувається впровадження та комерціалізація нової інноваційної продукції [1, с. 12–23].

Відповідно, наявні підходи до формування та функціонування інноваційної системи підприємства зосереджені на суб'єктах, процесах та інструментах, що застосовуються для продукування інноваційної продукції та впровадження інноваційних процесів. Результативність цієї системи є наслідком ефективності функціонування всіх її елементів та наявності ресурсів у межах цієї внутрішньої системи підприємства.

Узагальнення вище зазначених концептуальних засад формування та функціонування інноваційних систем дає можливість сформулювати авторське бачення, відповідно до якого система інноваційного розвитку туристичного підприємства є відкритою динамічною системою, що складається з елементів організації, охоплює цілі, завдання, функції, принципи, механізм, методи та інструменти управління, основою якої є наявний інноваційний потенціал, метою – забезпечення конкурентоспроможності та інноваційного розвитку підприємства, а результативність залежить від підтримки необхідного техніко-технологічного рівня та активної динамічної взаємодії із суб'єктами інших інноваційних систем зовнішнього ринкового середовища, інноваційної інфраструктури. Розбудова системи інноваційного розвитку туристичного підприємства включає складники, представлені на рис. 2.

Суб'єктами систем інноваційного розвитку є: суб'єкти створення інновацій – фізичні та юридичні особи, що створюють новації як ідеї та розробки; суб'єкти інноваційної діяльності, що реалізують інновації та безпосередньо приймають участь у інноваційній діяльності та впровадженні інноваційних процесів та продуктів, – фізичні та юридичні особи, туроператори та туристичні агенції; організації туристичної інфраструктури (підприємства готельного, ресторанного, транспортного бізнесу); суб'єкти, що регламентують та контролюють туристичну діяльність (державні органи), та суб'єкти, що сприяють інноваційній діяльності у сфері туризму, – інформаційні туристичні центри, спілки, асоціації.

Об'єктами інноваційної діяльності є результати науково-дослідних та дослідно-конструк-

торських робіт, інноваційні продукти та процеси, що були впроваджені підприємствами туристичного бізнесу для інноваційного оновлення, вдосконалення, розширення та зростання ефективності використання ресурсів, технологій, обладнання, організації й технологій ведення бізнесу, процесів інтеграції та взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності.

Метою системи інноваційного розвитку туристичних підприємств є створення умов для активного інноваційного розвитку та забезпечення ефективного впровадження інноваційної діяльності у сфері надання туристичних послуг.

Завданнями системи інноваційного розвитку туристичних підприємств на тактичному рівні управління інноваційним розвитком є: аналіз зовнішнього середовища – туристичного ринку та визначення пріоритетних напрямів подальшої інноваційної діяльності; стратегічне планування інноваційної діяльності туристичного підприємства; визначення, ініціація потенційних інноваційних проектів зі створення нових туристичних продуктів, послуг чи впровадження інноваційних процесів; відбір найбільш перспективних інноваційних проектів для їх подальшого впровадження; розроблення проектної документації, узгодження, визначення, ресурсної бази та джерел фінансування; впровадження інноваційних проектів; моніторинг стану реалізації інноваційних проектів та внесення відповідних змін у терміни, вартість чи умови проектів, управління змінами впровадження інноваційних проектів, провадження моніторингу показників ефективності інноваційної діяльності системи інноваційного розвитку туристичного підприємства.

Результативність та ефективність функціонування системи інноваційного розвитку залежать від потенціалу підприємства, побудови процесів його функціонування та від активності взаємодії системи інноваційного розвитку підприємства із зовнішніми суб'єктами інноваційної діяльності туристичного ринку. Динаміка й активність цих взаємозв'язків та взаємодії, адаптації систем інноваційного розвитку підприємств до зовнішніх технологічних змін забезпечує конкурентоспроможність туристичного підприємства.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, у результаті узагальнення концептуальних засад інноваційного розвитку підприємств туристичної сфери та із застосуванням системного та структурного наукових підходів дано автор-

Соціально-економічний ефект

Рис. 2. Складники системи інноваційного розвитку туристичного підприємства

ське визначення поняття системи інноваційного розвитку туристичного підприємства, відповідно до якого система інноваційного розвитку туристичного підприємства є відкритою динамічною системою, що складається з елементів організації, охоплює цілі, завдання, функції, принципи, механізм, методи та інструменти управління, основою якої є наявний інноваційний потенціал, метою – забезпечення конкурентоспроможності та інноваційного розвитку підприємства, а результативність залежить від підтримки необхідного техніко-технологічного рівня та активної динамічної взаємодії із суб'єктами інших інноваційних систем зовнішнього ринкового середовища, інноваційної інфраструктури. Результативність та ефективність функціонування системи інноваційного розвитку залежать від потенціалу підприємства,

побудови процесів його функціонування та від активності взаємодії системи інноваційного розвитку підприємства із зовнішніми суб'єктами інноваційної діяльності туристичного ринку. Динаміка та активність цих взаємозв'язків та взаємодії, адаптації систем інноваційного розвитку підприємств до зовнішніх технологічних змін забезпечує конкурентоспроможність туристичного підприємства.

Бібліографічний список:

1. Голіченко О.І. Сучасна технологічна революція і нові можливості інноваційного розвитку «наздоганяє» країну. Економіка та держава. 2010. № 3. С. 12–23.
2. Єгоров П.В., Шакура А.А. Синтез механізмів управління інноваційним розвитком промисловості України. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 168 с.

3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2003. 278 с.
4. Катренко А.В. Системний аналіз: підручник. Львів: Новий світ, 2000, 2009. 396 с.
5. Копішинська К.О. Структура та контурність функціонування інноваційної системи підприємства. Вісник НТУ «ХПІ». 2013. № 44 (1017). С. 79–85.
6. Острейковській В.А. Теорія систем. М.: Вища школа, 1997. 240 с.
7. Павленко І.А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України: монографія. К.: КНЕУ, 2007. 248 с.
8. Топух І.П. Створення інноваційної системи підприємства в умовах становлення і розвитку інноваційної економіки України. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2008_10_2/topux.pdf.
9. Федулова Л.І. Концептуальні засади формування інноваційної системи підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 10(160). С. 195–205.
10. Системний аналіз: нав. посіб. / О.Д. Шарапов, В.Д. Дербенцев, Д.Є. Семенов. К.: КНСУ, 2003. 154 с.
2. Jegorov P.V. Shakura A.A. (2009) Syntez mehanizmv upravlinnja innovacijnym rozvytkom promyslovosti Ukrai'ny [Synthesis of mechanisms of management of innovation development of industry of Ukraine], Jugo-Vostok, Donec'k, Ukraine.
3. Illjashenko S.M. (2003), Upravlinnja innovacijnym rozvytkom: problemy, koncepcii, metody: navch. posibnyk [Managing Innovation Development: Problems, Concepts, Methods], Universytets'ka knyga, Sumy, Ukraine.
4. Katrenko A.V. (2009), Systemnyj analiz [System analysis], Novyj svit, Lviv, Ukraine.
5. Kopishyns'ka K.O. (2013), "Struktura ta konturnist' funkcionuvannja innovacijnoi' systemy pidpryjemstva", Visnyk NTU HPI, no. 44 (1017), pp. 79-85.
6. Ostrejkovs'kij V.A. (1997) Teorija system [Theory of systems], Vyshha shkola, Ukraine.
7. Pavlenko I.A. (2007), Innovacijne pidpryjemnyctvo u transformacijnij ekonomici Ukrai'ny: monografija [Innovative entrepreneurship in the transformational economy of Ukraine: monograph], KNEU, Ukraine.
8. Topuh I.P. (2015), "Stvorennja innovacijnoi' systemy pidpryjemstva v umovah stanovlennja i rozvytku innovacijnoi' ekonomiky Ukrai'ny" available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2008_10_2/topux.pdf
9. Fedulova L.I. (2014), "Konceptual'ni zasady formuvannja innovacijnoi' systemy pidpryjemstva", Aktual'ni problemy ekonomiky, no. 10 (160), pp. 195-205.
10. Sharapov O.D. V.D. Derbencev, D.Je. Sem'onov (2003) Systemnyj analiz [System analysis], KN-JeU, Kyiv, Ukraine.

References:

1. Golichenko O.I. (2010), "Suchasna tehnologichna revoljucija i novi mozhlyvosti innovacijnogo rozvytku «nazdoganjaje» kraï'n", Ekonomika ta derzhava, no. 3, pp. 12-23.

Biletska I.M.

Candidate of Economic Sciences, Head of Department of International Economics, Marketing and Management, Ivano-Frankivsk Educational and Research Institute of Management, Ternopil National Economic University

ANALYSIS OF THE CONCEPTUAL BASES OF THE FORMATION OF THE SYSTEM OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF TOURIST ENTERPRISES

In modern conditions of economic development of the tourism industry, the flexibility and mobility of market conditions and the growth rate of technical and technological changes, the introduction by tourism enterprises of innovative activities carried out with the development and operation of an effective system of innovative development of an enterprise is of particular importance.

As a result of the generalization of the conceptual foundations of the innovation development of enterprises in the tourism sector and using systemic and structural scientific approaches, the author's definition of the innovation development system of a tourism enterprise is given, according to which the innovation development system of a tourism enterprise is an open dynamic system consisting of the organization's elements, covering goals and objectives functions, principles, mechanism, methods and management tools, the basis of which is innovation potential, the aim is to ensure competitiveness of the enterprise and

innovative development and effectiveness depends on maintaining the necessary level of technological technical-active and dynamic interaction with subjects of other innovative systems of the external market environment, innovation infrastructure. The effectiveness and efficiency of the functioning of the innovation development system depend on the potential of the enterprise, the construction of the processes of its operation, and on the active interaction of the innovative development system of the enterprise with external subjects of the innovation activity of the tourist market. The dynamics and activity of these interrelations and interactions, the adaptation of the systems of innovative development of enterprises to external technological changes ensure the competitiveness of the tourism enterprise. The main elements that make up the system of innovation development of a tourism enterprise are structured and include: subjects and objects of innovation activity of a tourism enterprise, goals and objectives of the innovation development system.